

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“-ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2017

YEARBOOK

2017

ГОДИНА 8

VOLUME VIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

м-р Драган ДОНЕВ¹
д-р Толе БЕЛЧЕВ*
Данче СТЕФАНОВСКА*

УДК: 821.163.3-1.09
82.02
Стручен труд
Professional paper

ПОСТМОДЕРНИСТИЧКИ СТРАТЕГИИ ВО МАКЕДОНСКАТА МОДЕРНА И ПОСТМОДЕРНА ПОЕЗИЈА

Апстракт

Овој труд претставува анализа на постмодернистичките елементи и преку него се покажува нивното присуство и пред почетокот на постмодернистичкиот период во литературата. На почетокот на овој труд се зборува за постмодернизмот и неговите почетоци како во светската литература, така и во македонската. Потоа се става акцент на елементите на постмодернизмот и нивните карактеристики. Понатаму во трудот се анализираат песни од најистакнатите поети од периодот на модернизмот за да се докаже присуството на овие елементи и пред периодот на постмодернизмот. Во трудот се зборува за циклусот песни „Марко Крале“ од Блаже Конески, за поезијата на Гане Тодоровски и песната „Преродба“ од Катица Ќулавкова. Во заклучокот на трудот се нагласува дека овие елементи на постмодернизмот се застапени и во модернизмот, односно се присутни во историјата на книжевноста и на културата од самите нивни почетоци.

Клучни зборови: *македонска поезија, постмодернизам, модернизам, хипертекстуалност, интертекстуалност, метатекстуалност*

Dragan DONEV²
Tole BELCEV, Ph.D*
Danche STEFANOVSKA*

THE POSTMODERN STRATEGIES IN MACEDONIAN MODERN AND POSTMODERN POETRY

Abstract

This paper presents an analysis of the postmodern elements and it proves their presence before the postmodern period in literature. The authors begin with a discussion about postmodernism and its beginnings in the world literature, and in Macedonian. Afterwards, they emphasize the elements of postmodernism and their characteristics. Further on the analyze of the songs of the most prominent poets of

---

¹* Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија.

²* Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia.

the period of modernism follow in order to prove the presence of these elements and the period of postmodernism. This paper discusses the sequence of poems like „Marko Krale“ by Blaze Koneski, Gane Todorovski and the song „Renaissance“ by Kata Kulavkova. In the conclusion of this paper the authors emphasize that these elements of postmodernism and modernism are represented and are present in the history of literature and culture from their very beginnings.

Keywords: *Macedonian poetry, postmodernism, modernism, hypertextuality, intertextuality, metatextuality*

1. Вовед

Доколку елементите на постмодернизмот немале свои термини и дефиниции, тоа не значи дека ги немало во претходните периоди на книжевноста. Секако дека ги имало, но оние кои ги користеле не биле свесни за нивната употреба. Во постмодернизмот имаме проширување на границите на книжевноста на тој начин што настанува мешање на жанровите. Па така, се создаваат наджанровски дела во однос на вообичаениот жанровски систем:

Постмодерната литература ја напушта идејата за оригиналност и автентичност. Таа не сака да звучи ново и оригинално, затоа користи стари литературни форми и жанрови кои ги комбинира со кич, алузии, плагијаризми, пародии итн. (Илиев, Поп Зариева, 2014: 3).

Терминот *постмодернизам* е составен од пост (лат. post.), прв дел во сложениците со значење зад, назад, по, подоцна, потоа, и модернизам (лат. modernismus), општ назив за новите правци во литературата и уметноста во XX век, современа, модерна појава. Постмодернизмот буквално означува по-модернизам.

2. Постмодернизмот во литературата

За татко на постмодерната во литературата се смета Хорхе Луис Борхес, а како претходници на постмодернизмот можеме да ги наведеме: Бекет, Кафка, Набоков и други. Хорхе Луис Борхес сметал дека нема веќе нови теми и дека сè што се пишува е компилација од веќе напишано.

Во општата тенденција кон фрагментација, парцијализација и разградба не делува невообичаено, на пример следната констатација за постмодернизмот дека тој е „категиорија на светскиот пазар на идеи“ и дека „постмодернизмот е теорија за постколонијалниот свет на производи, кои, како и автомобилот тојота се составуваат од делови произведени на разни места, и се продаваат насекаде“. Се разбира, оваа „дисперзија“, произведувањето на разни места и продавањето насекаде на пазарите на постмодернизмот, е во ред. Само под еден битен услов: таквиот (постмодернистички) автомобил да функционира! (Коцевски, 1989: 8-9).

Постмодерното мислење го напушта дискурсот на модерната. Оттаму постмодерното мислење ја напушта основната врска значајна за дискурсот на модерната, врската меѓу историјата и умот. Според постмодерната, модерната го доживеа својот крај, зашто во основа е проект што не може да се оствари.

Како пример за потврдување на ставовите на постмодернистите можеме да го посочиме романот „Улис“ на Џејмс Џојс кој претставува една современа варијанта на Хомеровата „Одисеја“.

3. Постмодернизмот во македонската литература

Во последните децении од XX век во македонската поезија и проза почнува доминантноста на елементите на постмодернизмот кој во големи размери се разликува од нејзиниот претходник – модернизмот.

Постојат повеќе различни мислења за тоа од кога тој доминира во македонската литература. Според авторот на првата македонска монографија за постмодернизмот, Данило Коцевски, појавата на постмодернизмот во Македонија датира околу осумдесеттите години, со појавата на програмски текстови, асоцијации на постмодернистички уметници, водење полемики во јавните медиуми. Како прв програмски текст на постмодернизмот го наведува текстот „На чекор до говорот“, од 1980 година, чии потписници се тој самиот, Љупчо Димитровски и Милош Линдро. Тој го смета овој текст за релевантен поради цитирањето на статијата на Џон Барт „Книжевност на исцрпеност“, и покрај тоа што тој се однесува на поезијата.

Како што претходно споменавме, првата монографија за постмодернизмот е книгата на Данило Коцевски „Поетиката на постмодернизмот“, објавена во 1989 година, а во 1990 година се појавува и првата „Антологија на македонскиот постмодернистички расказ“ во редакција на Саво Цветановски.

Како претставници на македонската постмодерна литература ќе ги наведеме: Александар Прокопиев, Венко Андоновски, Јадранка Владова, Димитрие Дурацовски, Слободан Мицковиќ, Данило Коцевски, Катица Ќулакова и др.

Нешто подоцна, во текот на осумдесеттите години на XX век, во македонската книжевност се јавија повеќе млади раскажувачи, но кои сега користат директно некои искуства на постмодернистичката постапка, а што веќе беше препознатлива појава и творечки замав во сите југословенски книжевности преку специфичните белези на т.н. млада или нова проза. Таа тенденција користи најразновидни облици и постапки: цитатот и разградбата, гротеската, фантастиката, фантастичниот хумор итн. Да ги споменеме авторите, како што се: Михајловски, Андоновски, Дурацовски, Прокопиев, Петрески, Чачански и други. (Коцевски, 1989: 25).

4. Елементи на постмодернизмот

Во книгата „Увод во архитектот“ Женет прави поделба која понатаму ќе ја доразвива: во основа тој тргнува од текстот, но пред сè го интересира текстуалната трансцендентност, всушност сè она што еден текст го доведува во врска со другите текстови, било врските да се видливи или прикриени. Овој сооднос Женет го нарекува транстекстуалност. (Коцевски, 1989: 40).

Во својата наредна книга „Палимпсести“, Жерар Женет ги претставува петте типа на релации на транстекстуалноста, сè она што еден текст го доведува во врска со други текстови:

1. Интертекстуалност (релација на заемно присуство меѓу два или повеќе текстови, а најчесто преку ефективно присуство на еден текст во друг). Интертекстуалноста може да се остварува на три нивоа:
  - Цитат (традиционална практика на користење на текстови, со наводници, и со или без прецизни референци);
  - Плагијат (директна „непријавена“ позајмица);
  - Алузија (форма помалку експлицитна и помалку буквална);
2. Метатекстуалност (релација или „коментар“ кој соединува еден текст со друг текст за кој зборува „без неопходноста да го цитира“ или да го именува);
3. Паратекст/ паратекстуалност (односот на подражавање и преобразување);
  - Пастиш (комбинирање на некои нови текстови со стари или, како што објаснува професорот Андоновски, новиот текст да комбинира делови од повеќе различни стари „текстови“ во нова целина. Пример од македонскиот фолклор: со стари парчиња ткаенина да направите черга, односно нов производ);
  - Пародија (шеговито или смешно имитирање на некое литературно, филмско или друго уметничко дело со зачувување на неговата надворешна форма; надворешно имитирање на нештото со искривување на неговата суштина; искривување, нагредување, обезличување);
4. Архитект/ архитекстуалност (жанровите и некои нивни одредувања);
5. Хипертекст/ хипертекстуалност (постои еден текст Б како хипертекст и еден текст А како основен текст врз кој се гради и издига текстот Б, а кој е наречен хипотекст).

5. Хипертекстуалноста во циклусот песни „Марко Крале“ од Блаже Конески

Циклусот е насловен според најголемиот епски јунак од јужнословенското фолклорно творештво кој, исто така, претставува битен епски лик и на македонското поднебје, бидејќи неговата престолнина се наоѓала на македонска територија, поточно во Прилеп. Циклусот е составен од пет песни: „Одземање на силата“, „Стерна“, „Кале“, „Марковиот манастир“ и „Песјо брдце“.

Секоја песна од циклусот „Марко Крале“ има свое мото во форма на народна легенда. По потсетувањето за тоа што кажал фолклорот за мотивот што се обработува, продолжува кажувањето на поетот за тој мотив. Започнува, всушност, неговото гледање за тој мотив, односно следи авторовото дополнување на еден елемент од народното творештво. Може да се каже дека станува збор за надоврзување, надградување, збогатување на мотивот од народното предание. Мора да се нагласи дека постапката на поетот не тргнува од иштуро интерпретирање или прераскажување на мотивот, ами подразбира негово надградување и надополнување. Во таа насока е и забелешката на Вангелов:

Во песната „Одземање на силата“ на Блаже Конески, напротив, не се развива и не се реинтерпретира тоа сиже. Слободно може да се рече дека таа почнува таму каде што завршуваат усните преданија.

Тоа би значело дека Конески не само што не копира, туку иновира. Но, иновира врз основа на веќе познати мотиви и сижеа. Авторот прави спој меѓу традицијата и иновацијата, односно меѓу фолклорното и современото во процесот на поетското творење. (Младеноски, 2004: 66).

Поточно кажано, Конески од еден текст А (хипотекст) создава текст Б, односно овде имаме хипертекст. Како што претходно спомнавме хипертекстуалноста е еден од елементите на постмодернизмот, но овде можеме да заклучиме дека таа се јавува и во модернизмот чиј претставник е Конески. Песната овде е хипертекст, или текст Б, којшто е изграден над текстот А, во случајов тоа е народната легенда која претставува хипотекст.

Песните во циклусот се надоврзуваат една на друга, но помеѓу песните „Кале“ и „Марковиот манастир“ можеме да ја забележиме интертекстуалноста, бидејќи од песната „Кале“ во која се опева и смртта на седумдесетте бебиња произлегува песната „Марковиот манастир“ во која се опева изградбата на манастирот изграден од Марко Крале во чест на бебињата. Самите две легенди за изградбата на калето и за сидањето на црквите за гревот, за седумдесетте деца што умреле плачејќи по своите мајки додека се сидало калето, претставуваат надоврзување една на друга, односно овде имаме интертекстуалност помеѓу две легенди кои се напишани многу години пред модернизмот што ни дава до знаење дека овој битен елемент на постмодернизмот бил застапуван во делата уште многу пред почетокот на постмодернизмот, но разликата е во тоа што во овој период авторите свесно (во најголем број дела) ја користат интертекстуалноста или намерно користат некој веќе постоечки текст, додека пак претходно иако застапена интертекстуалноста авторите несвесно ја користеле.

И петте песни во циклусот се изградени на ист начин, односно со хипотекст кој му служи на поетот како подлога, т.е. мотив за да напише свое дело. Или можеме да кажеме дека хипотекстот е темелот на една новоизградена композиција и иако мотивот е веќе работен и познат, сепак песната претставува негово надградување, но во никој случај не и плагијат или алузија.

6. Интертекстуалноста во песните на Гане Тодоровски

Како што веќе споменавме неколку пати речиси за сите теми и настани е веќе пишувано, но тоа не значи дека тие теми се потрошиле и повторното нивно отворање е забрането или претставува копирање на веќе напишано. Создавањето на нови дела врз стари теми само претставува нивно проширување и продлабочување. Интертекстуалноста можеме да ја пронајдеме кај секој автор, бидејќи за создавањето на неговото дело морало да биде инспириран од некаде, од некоја легенда што ја прочитал, од некој претходен текст, од некој настан или сл. Иако Гане Тодоровски е еден од најплодните и најоригиналните писатели, тој во книгата „Ресавски венец“ на српскиот автор Милоје Дончиќ беше обвинет за плагијатор само поради сличноста на неговите стихови со друг автор. Дончиќ таму го обвинува Гане Тодоровски за плагијат во песната „Песната за роботот“ каде што го има стихот: „Го жалам роботот што нема роб да биде/ по своја вина!“, сличен со стих од песната „Робот“: „Жал ми е за роботот, што роб никогаш нема да биде/ по своја грешка“ од Емил Бојсон. Ваквите обвинувања беа изложени на жестоки критики од страна на критичарите и публицистите.

Според Кулавкова, секој исказ е одговор на претходни искази и е упатен на адреса на различни приматели. Речта се авторизира во чинот на присвојување (апропријација), што значи дека секогаш е веќе проникната со трагите од некоја друга (туѓа) реч. Не постои апсолутна оригиналност и автентичност. Авторите не ги создаваат своите текстови од ништо, туку ги пермутираат и ги компилираат од веќе постоечките. Текстот не е изолиран, пасивен и рамнодушен предмет, туку компилација од различни текстови на културата и реплика на постоечките книжевни и некнижевни текстови. (Кулавкова, 2013).

Како и кај Блаже Конески, и кај Гане Тодоровски можеме да забележиме дека тој во некои песни го користи хипотекстот. Како на пример во песните „Пречек“, „Високи дечани 1957“ и „Морничав монолог“. Во песната „Пречек“ тој не наведува точни податоци за записот кој го користи, но прецизно го изделува од својата песна која ја пишува според мотивот од записот. Односно овој анонимен запис тој го користи за да напише своја песна. Како што веќе споменавме во хипертекстуалноста авторот од еден текст А (т.н. хипотекст) создава текст Б (хипертекст). Во случајов записот го претставува хипотекстот, а песната на Гане Тодоровски е хипертекстот. Истиов случај го имаме и во песната „Високи дечани 1957“ каде што за хипотекст е земена една македонска народна песна за В. Дечани и кај „Морничав монолог“ каде што за хипотекст имаме стихови од Мирослав Крлежа.

Во поезијата на Гане Тодоровски забележуваме траги на интертекстуалност во односот меѓу книжевноста (поезијата) и историјата. Имено, тој користи мотиви од историјата, како историски настани, така и историски личности. Како пример овде можеме да ги наведеме песните: „Гоце Делчев“, „Поетот“, „На Вапцаров“, „Крсте Мисирков по 1903 година“, „4 Мај 1903-та година“ и други.

7. Метатекстот во „Преродба“ од Ќулавкова

Метатекстуалноста е еден од елементите на постмодернизмот што ја опфаќа релацијата коментар – коментиран текст. Таа ги опфаќа сите оние облици на коментирање што се интериоризирани во рамките на даден авторски, примарен текст (вклучително и коментарите од страна на писателот, на нараторот или на ликовите). Ваквата релација претставува повеќе од обичен коментар – во текстот кој говори, т.е. се коментира другиот текст, нема потреба од именување на коментираниот текст, тој говори без нужно да го цитира или да го повикува.

Имено, секоја секундарна употреба на одреден текст претпоставува негово ре-контекстуализирање и ре-семантизирање преку неговото поставување во сосема нова констелација на односи, како што и секоја интертекстуална релација открива одреден став кон туѓите текстови или кон контекстот на кој тие припаѓаат, коментирајќи ја првичната употреба. Тоа, практично, говори за поврзаноста меѓу одделните типови транстекстуалност, така што секој од нив е во функција на другиот, и се реализира со посредство на останатите транстекстуални варијанти. Во случај кога метатекстот е интериоризиран во конкретниот книжевен текст, се нуди можноста од постапно детектирање, па и дополнително реконструирање на тематекстуалниот слој во текстот: кога „текстот, интертекстот и метатекстот се јукстапонирани доаѓа до нивно меѓумешање, така што манифестниот текст, изграден како сума од интертекстови, конструира свој метатекст преку референцијата кон туѓите текстови“. (Ѓорѓиева, 2013).

Песната „Преродба“ од Катица Ќулавкова претставува прекрасен пример за метатекстуалноста во постмодернистичката поезија:

*Љубезни мои!
Во Москва еднаш напишав:
„Овде је мрачно и мрак м' обвива“,
зашто наспрема „чудесната пролет“
на нашата татковина
како што рече брат ми Димитрија
сè друго е во магли и во мразој.*

Како што кажавме и претходно, метатекстуалноста претставува повикување и коментар на веќе постоечко дело или релација која соединува еден текст со друг текст. Овде таа релација е помеѓу песната „Т'га за југ“ од Константин Миладинов, Зборникот на браќата Миладиновци, како и смртта на двајцата браќа и „Преродба“ од Катица Ќулавкова која, всушност, е продолжение на песната на Миладинов.

8. Заклучок

„Сè е веќе напишано, нема веќе ништо оригинално“, вака писателите, филозофите, антрополозите, психолозите, критичарите го дефинираат новото движење во XX век што ќе се појави во литературата, филозофијата, архитектурата.

Постмодернизмот се спомнува во критичната теорија каде што се однесува на делата во литературата, драмата, архитектурата, филмот, новинарството и дизајнот како и во маркетингот и бизнисот и во спроведувањето на правото, културата и религијата кон крајот на 20 и почетокот на 21 век.

Сепак, како што можевме да забележиме, елементите на постмодернизмот се застапени и во претходните периоди, како на пример во модернизмот. Горенаведените автори од модернизмот – Блаже Конески и Гане Тодоровски – се само пример за застапеноста на елементите на постмодернизмот и во претходните периоди, но тоа не значи дека овие елементи не се застапени и кај други автори. Подобро кажано, доколку поединечно ги анализираме поетите претходници на постмодернизмот ќе забележиме дека поголем број поети ги користеле овие елементи, барем во неколку од своите песни, отколку што имаме автори кои нив не ги користеле.

Постојат историски записи според коишто дури и во некои архаични епохи (пред неколку илјади години) постоела свест кај писателите дека е невозможна апсолутна изворност на книжевните дела, затоа што сè е веќе кажано! Едноставно, книжевноста е осудена на интертекстуалност.

Користена литература

- [1] Белчев Толе (2002). *Речник на странски зборови во македонскиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- [2] Ѓорѓиева Марија (2013). *Коментаторски варијации*. Преземено на 17 јуни 2016 г. <http://www.mirage.com.mk/index.php/mk/component/content/article/325-miraz/22/teoriski-diskursi/153-2013-04-23-09-18-46>
- [3] Илиев Крсте, Поп Зариева Наталија (2014). *Модернизам, постмодернизам и глобализација*. Nauka i globalizacija, 17-19 May 2013, Filozofski fakultet Pale, Bosna i Hercegovina, стр. 533-536.
- [4] Конески Блаже (1981). *Места и мигови*. Скопје: Мисла.
- [5] Коцевски Данило (1989). *Поетиката на постмодернизмот*. Скопје: Култура.
- [6] Младеноски Ранко (2004). *Синтеза на фолклорното и современото во „Марко Крале“ од Конески*. Современост, година 52, бр. 1, стр. 64-76.
- [7] Мојсиева-Гушева Јасмина (2005). *Постмодернизмот во македонската проза*. Преземено на 17 јуни 2016 г. http://liternet.bg/publish15/ja_mojsieva-gusheva/postmodernizmot.htm

- [8] Тодоровски Гане (1985). *Зборови од земја и од злато*. Скопје: Мисла.
- [9] Ќулавкова Ката (2013). *Интертекст, интертекстуалност*. Преземено на 17 јуни 2016 г. <http://www.mirage.com.mk/index.php/mk/component/content/article/294-miraz/17/intertekstualnost/217-2013-04-23-11-18-38>
- [10] Џепаровски Иван (2012). *Постмодерен пристап: Литературата и мемоарите како паметење и како архив*. Блесок, бр. 87, ноември-декември.